

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

МЕХАНІКО-МАТЕМАТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра теорії ймовірностей, статистики та актуарної математики

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана
з навчальної роботи

Харитонов О.М.

«*серпень*» 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Наближені обчислення у фінансовій математиці

для студентів

галузь знань	11 «Математика та статистика»
спеціальність	112 «Статистика»
освітній рівень	другий (магістр)
освітня програма	«Прикладна та теоретична статистика»
вид дисципліни	вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2021/2022
Семестр	3
Кількість кредитів ECTS	3
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	іспит

Викладачі: Ральченко Костянтин Володимирович, д.ф.-м.н., доцент, доцент кафедри теорії ймовірностей, статистики та актуарної математики

Пролонговано: на 20 /20 н.р. () « » 20 р.
на 20 /20 н.р. () « » 20 р.

КИЇВ – 2021

Розробник: Ральченко Костянтин Володимирович, д.ф.-м.н., доцент, доцент кафедри теорії ймовірностей, статистики та актуарної математики.

ЗАТВЕДЖЕНО
Зав. кафедри
теорії ймовірностей,
статистики та актуарної математики
Мішура Ю.С.

Протокол № 1 від 31.08.2021 р.

Схвалено науково-методичною комісією механіко-математичного факультету

Протокол від "31" 08 2021 року № 1

Голова науково-методичної комісії ОК професор, д.ф.-м.н. Олійник А.С.
(підпис)

1. **Мета дисципліни** – оволодіння сучасними методами, теоретичними положеннями та основними застосуваннями наближених методів до задач фінансової математики.

2. **Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:**

1. *Знати:* основи теорії ймовірностей та математичної статистики.
2. *Вміти:* працювати з випадковими величинами та процесами.
3. *Володіти елементарними навичками:* роботи на комп'ютері, програмування.

3. **Анотація навчальної дисципліни:**

Навчальна дисципліна «Наближені обчислення у фінансовій математиці» є складовою освітньої програми підготовки фахівців за освітнім рівнем «магістр» галузі знань 11 Математика та статистика зі спеціальності 112 Статистика освітньої програми «Прикладна та теоретична статистика».

Дана дисципліна є вибірковою. Дисципліна «Наближені обчислення у фінансовій математиці» включає в себе вивчення методів наближених обчислень та їх застосування до задач фінансової математики, пов'язаних з еволюцією цін активів, хеджуванням та ціноутворенням платіжних зобов'язань. Використовуються дискретні моделі (зокрема, біноміальні дерева), методи Монте-Карло, чисельні методи розв'язування детермінованих і стохастичних диференціальних рівнянь. У курсі передбачено програмування наближених та статистичних алгоритмів з використанням мови R.

Викладається у 3 семестрі в обсязі 90 год. (*3 кредити ECTS¹*) зокрема: *лекції – 14 год., консультації – 2 год., практичні заняття – 14 год., самостійна робота – 60 год.* У курсі передбачено 2 змістових модулі. Завершується дисципліна **іспитом**.

4. **Завдання (навчальні цілі):**

Формування здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі статистичного аналізу та практичні проблеми в галузі дослідження процесів і систем, які мають стохастичну природу, зокрема в економіці, фінансах, медицині, соціології, комп'ютерних науках, інтелектуальному аналізі даних, управлінні та контролі якості, наукових дослідженнях з фізики, хімії, біології; набуття знань, умінь та навичок (компетентностей) на рівні новітніх досягнень у математиці та статистиці, відповідно до освітнього рівня «Магістр». Зокрема, професійне оволодіння компетентностями:

- 1) Здатність учитися, здобувати нові знання, уміння, у тому числі в галузях, відмінних від статистики (ЗК-1);
- 2) Здатність використовувати у професійній діяльності знання з галузей математичних, природничих, соціально-гуманітарних та економічних наук (ЗК-2);
- 3) Здатність вирішувати проблеми у професійній діяльності на основі абстрактного мислення, аналізу, синтезу та прогнозу (ЗК-3);
- 4) Здатність до пошуку, оброблення й аналізу інформації з різних джерел, необхідної для розв'язування наукових і професійних завдань (ЗК-4);
- 5) Здатність генерувати нові ідеї (ЗК-5);
- 6) Здатність спілкуватися державною мовою і усно, і письмово (ЗК-8);
- 7) Здатність спілкуватися іноземною мовою (ЗК-9);
- 8) Здатність грамотно будувати комунікацію, виходячи з мети і ситуації спілкування (ЗК-10);
- 9) Здатність критично оцінювати та переосмислювати власний і чужий досвід, аналізувати свою професійну й соціальну діяльність (ЗК-11);
- 10) Знання на рівні новітніх досягнень, необхідні для дослідницької та/або інноваційної діяльності у сфері статистики та її практичних застосувань (ФК-1);
- 11) Спроможність розуміти проблеми та виділяти їхні суттєві риси (ФК-4);

¹ кредитів ECTS – кредит кратний 30 годинам.

- 12) Спроможність розробляти математичну модель ситуації з реального світу та переносити математичні знання у нематематичні контексти (ФК-5);
- 13) Здатність доводити знання та власні висновки до фахівців та нефахівців (ФК-6);
- 14) Здатність до розвитку нових та удосконалення існуючих статистичних методів аналізу, моделювання, прогнозування, розв'язування нових проблем у нових галузях знань (ФК-8);
- 15) Здатність до самоосвіти та підвищення кваліфікації на основі інноваційних підходів у сфері статистики (ФК-10).

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (РН) (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання (Формуються розробником)			
РН 1.1	Знати структуру та основні поняття моделі фінансового ринку з дискретним часом	<i>Лекція, самостійна робота</i>	<i>Іспит, активна робота на лекції, усні відповіді</i>	5%
РН 1.2	Знати структуру дифузійної моделі фінансового ринку та відповідні поняття теорії стохастичних диференціальних рівнянь			10%
РН 1.3	Знати граничні теореми, пов'язані з наближенням моделі ринку з неперервним часом дискретними моделями			5%
РН 1.4	Знати основні методи наближеного розв'язування нелінійних диференціальних рівнянь			5%
РН 1.5	Знати методи наближеного розв'язування стохастичних диференціальних рівнянь			10%
РН 1.6	Знати методи чисельного інтегрування, методи Монте-Карло та їхні основні застосування у фінансових обчисленнях			10%
РН 2.1	Вміти моделювати фінансові ринки з дискретним часом	<i>Практичне заняття, самостійна робота</i>	<i>Контрольна робота, іспит, активна робота на практичному занятті, виконання завдань, винесених на самостійну роботу</i>	15%
РН 2.2	Вміти обчислювати нейтральні до ризику ймовірності, мартингальні міри, породжувальну стратегію для платіжного зобов'язання, визначати множину безарбітражних цін			15%
РН 2.3	Вміти моделювати фінансові процеси з неперервним часом, розв'язувати відповідні стохастичні диференціальні рівняння наближеними методами			10%
РН 2.4	Вміти розраховувати вартість платіжних зобов'язань методами Монте-Карло			10%
РН 3.1	Здатність грамотно будувати комунікацію, виходячи з мети і ситуації спілкування	<i>Лекція, практичне заняття</i>	<i>Активна робота на лекціях і практичних заняттях, усні</i>	2.5%

			<i>відповіді</i>	
РН 4.1	Відповідально ставитися до виконуваних робіт, нести відповідальність за їх якість, дотримуватись академічної та професійної доброчесності	<i>Практичне заняття, самостійна робота</i>	<i>Контрольна робота, іспит, активна робота на практичному занятті, виконання завдань, винесених на самостійну роботу</i>	2.5%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни	РН 1.1	РН 1.2	РН 1.3	РН 1.4	РН 1.5	РН 1.6	РН 2.1	РН 2.2	РН 2.3	РН 2.4	РН 3.1	РН 4.1
Програмні результати навчання												
ПРН-3-1 - Знати та розуміти фундаментальні і прикладні аспекти наук у сфері статистики	+	+	+	+	+	+						
ПРН-3-2 - Відтворювати знання фундаментальних розділів статистики в обсязі, необхідному для володіння математичним та економічним апаратами відповідної галузі знань і використання статистичних методів у обраній професії	+	+	+	+	+	+						
ПРН-3-3 - Володіти основами математичних дисциплін і економічних теорій, зокрема які вивчають моделі природничих і соціальних процесів	+	+	+	+	+	+						
ПРН-У-1 - Уміти використовувати фундаментальні закономірності статистики у професійній діяльності							+	+	+	+	+	+
ПРН-У-2 - Читати і розуміти фундаментальні розділи математичної та економічної літератури та демонструвати майстерність їх відтворення в аргументованій усній та/або письмовій доповіді	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ПРН-У-3 - Донести професійні знання, власні обґрунтування і висновки до фахівців і широкого загалу	+	+					+	+	+	+	+	+
ПРН-У-8 - Бути наполегливим у досягненні мети під час вирішення математичної проблеми	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ПРН-У-10 - Усно й письмово спілкуватися рідною та англійською мовами в науковій, виробничій та соціально-суспільній сферах діяльності із професійних питань; читати спеціальну літературу; знаходити, аналізувати та використовувати інформацію з різних джерел	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ПРН-У-11 - Використовувати раціональні	+	+	+	+	+	+						

способи пошуку та використання науково-технічної інформації в галузі статистики, включаючи засоби електронних інформаційних мереж; застосовувати інформаційні ресурси, у тому числі електронні, для пошуку відповідних математичних моделей														
ПРН-У-12 - Дотримуватися норм етичної поведінки стосовно інших людей, адаптуватися та комунікувати (ПРН-У-12).													+	+

7. Схема формування оцінки.

7.1. Форми оцінювання студентів:

- оцінювання впродовж навчального періоду:

1. Активна робота на лекції, усні відповіді: РН1.1, РН1.2, РН1.3, РН1.4, РН1.5, РН1.6, РН3.1 – 10 балів / 5 балів;
 2. Активна робота на практичних заняттях: РН2.1, РН2.2, РН2.3, РН2.4, РН3.1 – 15 балів / 9 балів;
 3. Виконання завдань, винесених на самостійну роботу: РН2.1, РН2.2, РН2.3, РН2.4, РН4.1 – 20 балів / 12 балів;
 4. Контрольна робота: РН2.1, РН2.2, РН4.1 – 15 балів / 9 балів;
- Разом має бути 60/35

- підсумкове оцінювання: іспит.

- максимальна кількість балів, які можуть бути отримані: 40 балів;
- результати навчання, які будуть оцінюватись: РН1.1, РН1.2, РН1.3, РН1.4, РН1.5, РН1.6, РН2.1, РН2.2, РН2.3, РН2.4;
- форма проведення і види завдань: письмова робота з усним опитуванням.

7.2. Організація оцінювання:

Критично-розрахунковий мінімум балів за навчання впродовж семестру становить **20** балів, рекомендований мінімум, розрахований з урахуванням специфіки дисципліни становить **35** балів. Студенти, які протягом семестру набрали сумарно меншу кількість балів ніж рекомендований мінімум **35** балів для підвищення балів отримують можливість написати додаткову контрольну роботу та доскласти домашні завдання. Мінімальна кількість балів, які додаються до семестрових – 24 бали, тобто, якщо оцінка студента на іспиті є нижчою від мінімального порогового рівня (24 бали), то бали за іспит не додаються до семестрової оцінки (вважаються рівними нулю), а підсумкова оцінка із дисципліни є незадовільною;

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі форм контролю здійснюються у відповідності до „Положення про організацію освітнього процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка” (2018), <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/Organization-of-the-educational-process.pdf>.

Форма іспиту – письмово-усна. Екзаменаційний білет складається із 4 завдань, перші два з яких є теоретичними, два інших – задачі. Кожне завдання оцінюється від 0 до 8 балів. Додатково від 0 до 8 балів студент отримує за додаткові запитання на усному опитуванні. Всього за іспит можна отримати від 0 до 40 балів.

Терміни проведення форм оцінювання:

1. Контрольна робота: на 9-му тижні навчального періоду.

7.3. Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

8. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

теми	Назва теми	Кількість годин				
		Лекції	Практичні заняття	Самост. робота	Контр. модульна робота	Інші форми контролю
Змістовий модуль 1 „Моделі фінансових ринків”						
1	Моделі фінансових ринків з дискретним часом. Біноміальна модель.	4	4	16		
2	Моделі фінансових ринків з неперервним часом. Модель Блека – Шоулза	4	4	16		
Змістовий модуль 2 „Наближені методи”						
5	Методи Монте-Карло у фінансовій математиці	2	2	12		
4	Наближене розв’язування стохастичних диференціальних рівнянь	4	4	16	2	
Всього годин за 2 семестр		14	14	60		

**Загальний обсяг 90 годин, у тому числі:
лекції – 14 годин,
консультації – 2 години,
практичні заняття – 14 годин,
самостійна робота – 60 годин.**

9. Рекомендовані джерела

Основні:

1. Мішура Ю. С., Шевченко Г. М. Математика фінансів. К. : ВПЦ «Київський університет», 2011.
2. Мішура Ю. С., Ральченко К. В., Сахно Л. М., Шевченко Г. М. Випадкові процеси: теорія, статистика, застосування. К., ВПЦ «Київський університет», 2018.
3. Ширяев А. Н. Основы стохастической финансовой математики : В 2-х т. М. : МЦНМО, 2016.
4. Kloeden P. E., Platen E., Schurz H. Numerical solution of SDE through computer experiments. Springer, 2003.
5. Mishura Y., Ralchenko K. Discrete-time approximations and limit theorems: In applications to

financial markets. De Gruyter, 2021.

Додаткові:

1. Бьорк Т. Теория арбитража в непрерывном времени. М. : МЦНМО, 2010.
2. Джекел П. Применение методов Монте-Карло в финансах. М. : Интернет-трейдинг, 2004.
3. Майборода Р. Є. Комп'ютерна статистика. ВПЦ «Київський університет», 2019.
4. Фёлльмер Г., Шид А. Введение в стохастические финансы. Дискретное время. М. : МЦНМО, 2008.
5. Brandimarte, P. Numerical methods in finance: a MatLab-based introduction, Wiley Series in Probability and Statistics, 2002.
6. Mishura Y. Financial mathematics. Elsevier, 2016.